

LÈXIC I FRASEOLOGIA JURIDICOADMINISTRATIUS EN ELS MANUALS DE CONSELLS DEL SEGLE XVII

Joaquim Martí Mestre*

Resum

L'objectiu d'aquest treball és provar, a través d'algunes mostres concretes del nivell lexicosemàntic, l'interés de la documentació històrica de l'escripció municipal de València, i més en concret dels manuals de consells, per a l'estudi de l'evolució de la llengua catalana al País Valencià al llarg de l'època foral, i especialment per a l'estudi del llenguatge juridicoadministratiu. Aquesta documentació, a pesar del seu valor, a penes ha estat aprofitada pels filòlegs, i menys encara en el període corresponent a l'edat moderna, en el qual es centra aquest treball. En aquest article es recullen i estudien diversos mots i significats no registrats en els diccionaris històrics i etimològics catalans, així com locucions i expressions usades en el llenguatge juridicoadministratiu del segle XVII.

Paraules clau: història del lèxic català; llenguatge juridicoadministratiu; País Valencià; segle XVII.

LEGAL ADMINISTRATIVE LEXICON AND PHRASEOLOGY IN THE SEVENTEENTH-CENTURY 'MANUALS DE CONSELLS'

Abstract

The aim of this work is to demonstrate, through specific lexical-semantic samples, the interest of using the historic documentation written by Valencian municipal clerks, in particular the manuals de consells (records of council meetings and correspondence) to study the evolution of the Catalan language in the Valencian Country throughout the foral period, and especially to study legal administrative language. In spite of its value, this documentation has barely been made use of by philologists, especially in the modern era, which is the period this work focuses on. This article gathers together and studies various words and meanings not recorded in Catalan etymological and historical dictionaries, as well as locutions and expressions used in seventeenth-century legal administrative language.

Keywords: history of the Catalan lexicon; legal administrative language; Valencian Country; seventeenth-century.

* Joaquim Martí Mestre, professor titular del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València. joaquin.marti@uv.es

Article rebut el 20.02.2020. Avaluacions cegues: 20.04.2020 i 13.04.2020. Acceptació de la versió final: 28.04.2020.

Citació recomanada: Martí Mestre, Joaquim. (2020). Lèxic i fraseologia juridicoadministratius en els manuals de consells del segle XVII. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 73, 35-49. <https://doi.org/10.2436/rld.i73.2020.3423>

Sumari

1 Interés lingüístic dels manuals de consells

2 Veus i acepcions del llenguatge juridicoadministratiu no registrades en els diccionaris històrics i etimològics

3 Fraseologismes no registrats en el DCVB ni en el DECat

4 Cloenda

Referències bibliogràfiques

1 Interés lingüístic dels manuals de consells

En l'Arxiu Municipal de València es conserven els manuals de consells de la ciutat, des del primer llibre que ha arribat fins a nosaltres, que comprén els anys 1306 a 1326, fins al darrer, de 1706 i 1707. Constitueixen una sèrie documental d'indubtable valor històric i lingüístic, que s'estén al llarg de quatre segles durant l'època foral. Aquesta llarga continuïtat, unida al fet de tractar-se de documents originals i ben datats, fa que representen, com ja va assenyalar Anyó Garcia (2001: 52-53), una font important per a l'estudi de l'evolució de la llengua catalana al País Valencià al llarg del període foral, i especialment per a l'estudi del llenguatge juridicoadministratiu.

A pesar d'això, a penes han estat aprofitats des d'una perspectiva lingüística, i els pocs estudis que s'hi relacionen es limiten a l'època medieval. En aquest sentit, Rubio Vela (1995: 24), referint-se a l'escribania municipal de València i als escrivans de la Sala, lamentava la manca d'estudis sobre la prosa burocràtica d'aquests documents, "els quals en certs casos [...] són autèntiques peces mestres en llur gènere". Per la seua part, Anyó Garcia (2001) ha editat el primer manual de consells conservat, acompanyat d'unes notes lingüístiques i d'un glossari.

Rubio Vela (1995) ha estudiat la figura de l'escrivà de la Sala durant el període medieval, i ha destacat l'important paper que va tenir l'escribania de la ciutat als segles XIV i XV en la creació d'una prosa depurada i de qualitat, que relaciona amb la prosa cancelleresca del moment. Segons Rubio Vela (1995: 20), els escrivans de la Sala eren els redactors de les actes municipals, incloses en els manuals de consells, així com de la correspondència dels jurats¹ i dels altres documents importants de la corporació municipal. En aquesta tasca, s'ajudaven d'altres escrivans, sobretot en "la confecció dels texts de menor importància", i al segle XV es va institucionalitzar el càrrec de lloctinent o ajudant de l'escrivà.

Per tant, compartint la idea que la documentació de l'escribania municipal de València durant l'època foral mereix una major atenció filològica, i tenint en compte la manca absoluta de recerques sobre el lèxic juridicoadministratiu dels manuals de consells durant l'edat moderna, ens proposem ocupar-nos d'aquest vocabulari durant el darrer segle de l'època foral, abans que el Decret de Nova Planta de 1707 posés fi tant als manuals de consells com a l'ús de la llengua catalana en l'Administració municipal valenciana.

Amb aquest propòsit, seleccionem cinc llibres distribuïts al llarg del segle XVII, a fi que ens permeten d'aproximar-nos a la situació del lèxic juridicoadministratiu usat en els manuals de consells durant aquesta centúria. En concret, estudiem els manuscrits següents: A135 (anys 1608-1609, escrivà de la Sala: Francesc Jeroni Eximeno), A161 (anys 1634-1635, escrivà de la Sala: Josep Eximeno), A190 (anys 1658-1659, escrivà de la Sala: Fèlix Benet Eximeno),² A204 (anys 1672-1673, escrivà de la Sala: Josep Montes) i A230 (anys 1698-1699, escrivà de la Sala: Josep Vicent Torres Eximeno).³ Els manuals de consells durant aquesta època comprenen l'any que durava el càrrec dels jurats, d'elecció anual, i, per tant, començaven entre finals de maig i principis de juny, amb l'elecció dels nous jurats, que coincidia amb la Pentecosta, i acabaven l'any següent en finalitzar el seu càrrec.

La part més extensa dels manuals de consells està formada per les actes de les deliberacions, disposicions i ordenaments dels jurats i del Consell General. També s'hi inclouen els juraments dels nous càrrecs, algunes cartes i altres tipus de documents, entre els quals, al segle XVII, destaquen els capítols referents als oficis i, sobretot, les memòries sobre despeses diverses del consistori.

Tot i que l'escrivà de la Sala era l'encarregat d'alçar acta de les deliberacions dels jurats i del Consell, en els manuals de consells participen diverses mans. Fins i tot en la redacció de les proposicions d'una mateixa sessió del Consell General podia intervenir més d'un redactor.⁴ Encara que no ocorre amb la mateixa proporció en tots els manuals consultats, on més autors solen participar-hi és en la documentació diferent de les actes, com ara en les memòries sobre despeses, on sovint s'inclouen les reformes i treballs per al Consell

1 Rubio Vela (1998, 2003) ha editat una selecció de les cartes dels jurats de València dels segles XIV i XV.

2 Durant aquest període, per la minoria d'edat d'Eximeno, es va fer càrrec de l'escribania de la Sala Vicent Felizes.

3 Veiem que durant el segle XVII el càrrec d'escrivà de la Sala va recaure sovint en membres de la família Eximeno. Al segle XV ja hi hagué dos membres de llinatge Eximeno que ocuparen aquest càrrec: Jaume i el seu fill Gaspar (veg. Rubio Vela, 1995: 83-85).

4 Per exemple, en el Consell del 17 de juny de 1634 (A161, 30v).

municipal dels obrers de vila, dels pedrapiquers, dels fusters, dels ferrers i d'altres oficis. Aquestes memòries constitueixen una font ben interessant per a l'estudi del vocabulari dels oficis, i a més en alguns d'aquests documents hom pot trobar singularitats o diferències respecte a les preferències lingüístiques del text base.

2 Veus i accepcions del llenguatge juridicoadministratiu no registrades en els diccionaris històrics i etimològics

Recollim a continuació els mots que formen part de l'àmbit juridicoadministratiu procedents dels manuals de consells consultats, i que representen formes o accepcions no registrades en el DCVB ni en el DECat. A més de contribuir a aportar noves dades respecte als nostres grans diccionaris històrics i etimològics,⁵ l'interès principal d'aquests mots pensem que resideix en l'enriquiment que poden representar per al corpus lèxic i fraseològic juridicoadministratiu català històric. Estudiem els mots i els fraseologismes reunits partint del DCVB i del DECat, i fent servir el mètode filològic. Tenim en compte també altres diccionaris històrics, etimològics, descriptius i normatius, així com diccionaris catalans antics i aportacions dialectals. Comparem les formes del manual de consells amb altres textos antics, procedents de bases de dades i de lectures personals. Quan cal, es pren en consideració la comparació amb altres llengües romàniques. Els llibres seleccionats per a aquest treball constitueixen tan sols una mostra de l'aprofitament lèxic que l'estudi de l'evolució de la llengua catalana al País Valencià pot extraure d'una sèrie tan extensa i completa com els manuals de consells.

Assolar-se, en els manuals de consells fa referència al fet de no resultar elegit algú en una elecció per insaculació. Els *assolats* són tots els qui participen en el sorteig i no són extrets per la "ma innocent", que en aquests casos era "un chich menor de set anys" (A161, 186v).⁶ Així, en l'elecció del mostassà de València, el 28 de setembre de 1634, l'infant tragué d'una bàssia amb aigua un redolí que contenia un pergami amb el nom de l'elegit, i, sense obrir-lo, el lliurà al batle general, i tot seguit "foren manats veure y regonéixer los redolins que restaven en la dita vàcia plena de aygua de hu en hu [...], trahent de cascú de aquells lo dit trosset de pergami a hon estava escrit lo nom de l'inseculat que havia concorregut y *se havia assolat* [...], y fonch atrobat que de les dites vint-y-quatre persones que havien concorregut, *se havien assolat* les següents" (A161, 187r). Hom estableix, doncs, una oposició entre *quedar elegit* i *quedar assolat* (A230, 169v). En algunes eleccions, es tornaven a sortejar els *assolats* (A204, 382r) per a elegir un altre càrrec (A204, 384r).⁷

El primer testimoni que ofereixen el DECat (VIII, 32)⁸ i el DE del verb *assolar* 'enderrocar' procedeix del diccionari de Nebrija-Busa (1507),⁹ però amb el sentit metafòric d' 'afligir intensament' en el DCVB es documenta uns anys abans en *Lo passi en cobles* (1493).¹⁰ Els diccionaris etimològics (DCVB, DECat) i normatius (DIEC, DNV) recullen *assolar* referit bàsicament a coses,¹¹ encara que, com hem vist, en el DCVB se'n registra ja una referència personal antiga. En textos literaris valencians del segle XIX comprovem que pot contenir, amb diferents sentits, referències personals: 'arruïnar (algú)': "De qui podràs ya fiar-te, / si menistres faroleros, / diputats charlataneros, / es conchuren pa *asolar-te*!" (*El Mole*, València, 1837, vol. I, p. 89), "Y els siruchans y dotors, / después de fer-mos gastar / les pesetes com el aigua, / que nos tenen *asolats*" (*Milacre que sen Visent Ferrer eixecutà en esta siutat de València en la mateixa casa que està a espales de l'altar, en l'any 1359*, València, [s. a.: 1856], p. 6), 'fer desistir (algú) d'una opinió, capgirar-lo': "RAFELA: -No hi à res que me gaste ni *m'asole* (Ramon Lladró i Mallí, *El pecat de la envecha*, Biblioteca

5 Sobre la importància de la documentació juridicoadministrativa antiga per als estudis lingüístics sobre el català, vegeu Casanova (1986), que recull les opinions en aquest sentit d'altres filòlegs, i subratlla, seguint Colón, l'escassa atenció que els textos jurídics valencians tenen en el DCVB i en el DECat.

6 En les cites textuals s'indica la signatura del manuscrit seguida del número del foli on es troba la referència.

7 Aplicat a l'elecció dels jurats de València, el llegim també en el *Llibre de les assistències i funcions* (1662) de Joan Baptista de Valda: "Y lo infant que la fa entrega les boletes al bal·le, les quals respectivament no se obrin fins que estan legits tots los *asolats*" (CIVAL, p. 64).

8 En el DECat es diu que *assolar* és "especialment valencià", però no hem d'oblidar que es coneix també en altres regions, tant en la llengua antiga com en l'actualitat (veg. DCVB).

9 El DECat i el DE el consideren un derivat de *sòl* (< llatí *sòlum*), però en el DCECH, V, 326) Coromines afirma que el castellà *asolar* procedeix del llatí tardà *ASSŌLĀRE* 'derribar', 'devastar', derivat de *sòlum*. Aquest darrer origen és el que figura també en el DCVB i en el DEM per al cat. *assolar*.

10 Es troba en altres textos del segle XV (CICA).

11 Igualment, en el DUVIC: *assolar* [una cosa] 'tirar a terra o devastar' i *assolar-se* [un líquid tèrbol].

Municipal Central de València, ms. MG/40 (2), p. 25), diu Rafela, mantenint-se ferma davant els intents de seducció de Valentí”.¹² Així, doncs, amb el sentit d’aquest verb en els manuals de consells, per referència als càrrecs municipals que no resultaven elegits, constatem un altre sentit metafòric d’*assolar*, aplicat a humans, a partir del sentit de derrocar, tirar a baix, al sòl (un edifici, una construcció, etc.), amb el qual es compara una candidatura que no té èxit.

Camisa, i més habitual en diminutiu *camiseta*, per referència a un document financer per ordenar un pagament o cobrança, una pòlissa, ex.: “Que’s lliure una *camiseta* [...] provehexen que Joachim Sòria, credencier de la sissa del pes, entregue a Pere Vilanova, qu’és estat nomenat en col·lector de la rebusca, cinch *camises* de la rebusca de l’any MDCVII en MDCVIII, que prenen summa de mil cinch-centes huytanta-nou lliures, nou sous y cinch diners” (A135, 562r).

En el text següent sembla funcionar com a sinònim de *pòlissa*, que antigament podia designar un ‘paper signat segons fórmula legal per a ordenar un pagament o cobrança’ (DCVB): “(Casero, renunciació a la obligació de la colecta). Francés Casero [...] ha supplicat a ses señories que, attés que ab una provisió feta a 28 de febrer propassat fonch provehit que Simeon Sapata, credencier de la sissa de la mercaderia, donàs y entregàs les *camisetas* de l’any 1633 en 1634, les quals *camisetas* diu que ha rebut lo dit supplicant de aquell y té en son poder, y per trobar-se de hedat cansat y vell de pus de xixanta-y-cinch anys, y ab molt poca salud y impossibilitat de cobrar dita rebusca, per tant, lo dit Francés Casero renuncia en poder de ses señories a dita colecta de la rebusca de la mercaderia, estant prompte y aparellat a entregar les pòlices que té en son poder de dita colecta a la persona o persones que ses señories manaran” (A161, 500r).

Sovint es parla de les *camisetas* (o *camises*) *dels albarans*, “fonch per los tunch señors jurats nomenat en lo offici de cobrar les *camisetas* dels albarans de l’almodí que estan en los portals” (A161, 233r), podien posar-se en sacs, “a 2 de juny per sis alnes de llens per a fer sachs per a la sacrestia per a posar les *camises* dels albarans de les claveries” (A135, 570r), i lligar-se amb paper, “Més, dotce mans de paper per a ligar *camisetas* de albarans” (A 161, 137v), o amb fil, “Més, una liura de fil per a ligar les *camisetas*” (A161, 137v). Els portalers de la ciutat de València tenien obligació de prendre “los albarans de les farines que entraven los moliners” en la ciutat, “y no sols los tallaven en senyal de haver entrat la farina del tal albarà, sinó que de aquell feyen *camisetas*, y els comprovaven en los llibres dels escrivans dels pesos” (Llop, 1675: 385).

Sembla una accepció metafòrica, encara que la motivació no resulta gaire transparent. En català, com en altres llengües romàniques, la camisa en sentit figurat sovint designa algun tipus de coberta, funda o revestiment, com ara, en relació amb ‘coberta de paper fort en què es posen els documents o les cèdules’ (DNV), o en francès *chemise* ‘enveloppe de carte où l’on serre des papiers, des dossiers’ (FEW, 2, 143), si bé en el nostre cas la camisa o camiseta no designa un envoltori o una coberta de paper d’un document, sinó un tipus de document.

Capdeguaitia, per relació al càrrec o ofici de capdeguaita: “que si algú o alguns dels desús dits e nomenats és estat capdeguayta en lo any propassat, que aquell tal haja de ser revocat e levat de dita *capdeguaytia*, e en loch de aquell ne sia posat altre” (A190, 324v). Mot no registrat en els diccionaris. Derivat amb el sufix *-ia*, de formació anàloga a mots indicadors també d’ofici, com *alcaldia* (d’*alcaid*), *capitania* (de *capità*) o *escrivania* (d’*escrivà*).

Comunicata: “Item, a Jacinto Salafranca per Bruno Jover per la *comunicata* dels prosesos de Meliana y Altura” (A190, 236r), “gire per la Taula de València als hereus de Vicent Cots, quòndam notari, escrivà de la Cort del Racionalat, nou lliures y setse sous per noranta-huyt cartes de *comunicata* del procés entre parts de la il·lustre ciutat de una, y Presilda y Francesca Jover de altra, tocants a pagar a la il·lustre ciutat” (A230, 232r). Mot no registrat en els diccionaris. És un tipus d’escrit de comunicació referent a causes judicials. Llatínisme.

Continuata: “an fet relació haver vist y examinat lo dit llibre major [de la Taula], y comprovat ab los manuals de aquell, y haver trobat alguns errors de poca consideració, los quals queden enmendats, segons

¹² En castellà *asolar* es documenta des del segle XIII (DCECH, V, 327), aplicat també, com en català, a persones (cf. CORDE), igualment en portugués: *assolar* ‘deitar por terra; arrasar’, ‘destruir, devastar, talar’, i fig. ‘consternar intensamente’ (DLP). En fr. antic *assoler* ‘mettre à ras du sol’, ‘raser’ (DAF), i en oc. *assolar* ‘jeter à terre, renverser’, ‘fixer dans le sol’, ‘consolider’ (Levy, 1991: 30), ‘se déposer (en parlant de matières en suspension dans un liquide)’ (Alibert, 2002: 124).

la *continuata* de aquells en un full de paper fermat de ses mans” (A204, 66r), fa referència a la continuació d’unes anotacions d’un llibre de comptabilitat en un altre escrit. Llatinisme.

Contrallibre: “provehexen que per lo clavari comú de dita ciutat en lo any present sien donades y pagades a Pere Alarcon, notari, vint lliures reals de València ad aquell degudes per lo salari de un any de regir lo *contrallibre* de la taulegeria de la Cort Civil, lo qual comensà lo primer de juny de l’any MDCVII y à finit lo darrer de maig MDCVIII” (A135, 41r). En el DAG (II, 263) *contrallibre* ‘interventor’, sobre el qual diu que era un “ofici introduït en 1564 en l’administració del General de València per intervenir els llibres de comptes”. El DCVB segueix el DAG, i el defineix com ‘interventor administratiu’, amb el mateix aclariment que la seua font.¹³ En canvi, en el text de més amunt designa un llibre de comptabilitat, i no una persona. De fet, en les Corts valencianes de 1564, celebrades a Monsó, els representants van demanar al rei, “per la bona administració dels drets de la dita Generalitat”, la creació d’un “*contrallibre* de compte y rahó, perquè per aquell se tindrà certa y explícita notícia de tota la entrada y exida de dita Generalitat, y de les forces de aquella e del que li és degut y deu” (Salvador, 1974, cap. 96). Aquest llibre es sumaria al de compte i raó de la Diputació del General, en poder de l’escrivà, i facilitaria el control de la comptabilitat. Per a regir el *contrallibre* “los dits diputats hajen de nomenar una persona que sia hàbil y sufficient per a dit càrrech”, a la qual, però, en aquelles Corts no se li dona encara el nom de *contrallibre*, sinó que el *contrallibre* designava només el nou llibre de comptabilitat, complementari del llibre de compte i raó preexistent en la Diputació.

Igualment, en la modificació de les ordenances de la Taula de Canvis de València de l’any 1590 es diu que, a més del llibre major, dividit a partir d’aquell moment en tres volums, un per quadrimestre, es cree un *contrallibre*, dividit de la mateixa manera, “per obviar als perills, inconvenients y danys que’s porien seguir en quasevol cas que lo libre major de la dita Taula se perdés, furtàs, cremàs [...], y també perquè ab molta facilitat se puga descobrir y veure si lo dit libre major se porta ab lo degut orde y ab tota fidelitat, sens donar lloch a que ninguna particular persona se puga servir de les pecúnies de la dita Taula en més del que tindrà en aquella” (Carreres Zacarés, 1957: 120). Per tot això, “ordenen que al dit llibre major de la dita Taula se li porte *contralibre*, per una persona de molta confiança y abilitat”. En aquest text podem veure quina era la finalitat del *contrallibre*, una mena de complement de seguretat, control i verificació de la comptabilitat en general i del llibre major en particular. Com en el cas de les Corts, el *contrallibre* és el nom del llibre, mentre que la persona encarregada de regir-lo no rep aquest nom, sinó que hom l’anomena “lo regent dit *contralibre*” o “dit regent lo *contralibre*”.

No serà fins a textos més tardans quan trobem també el nom de *contrallibre* aplicat a l’encarregat de portar-lo. Així, en les constitucions dels sotssagristans o *magísters* de la Seu de València de 1666 s’estableix que, per alleugerir aquests de les seues obligacions, el Capítol nomenarà un tresorer, encarregat de gestionar les rendes canòniques i les diferents administracions de la Seu, i un *contrallibre*, “que porte uns *contralibres*, així de totes les quantitats que dit thesorier cobrarà per conte de la mensa canònica y demés administracions de la església com de lo que cobrarà el magíster de ses administracions de la sacristia” (Martí Mestre, 1992: 56). I també en el manual de consells de 1698-99, en uns capítols dels oficis de guanters i blanquers sobre l’arrendament del dret de les pells dels moltons de les carniceries, en el capítol vuit es llig “que el credencier tinga obligació de donar als *contralibres* que tenen los dits oficis les rallades que mataran cascun dia en lo clos, foranes y contribució” (94v).¹⁴

El mot es forma per derivació de *llibre* amb el prefix *contra-*, que expressa les nocions de contrast i complementarietat, d’acord amb la funció que, almenys inicialment, tenia el *contrallibre*. Després, per un procés metonímic, com ocorre en altres casos,¹⁵ passaria a designar la persona encarregada de regir-lo.

Contraprotest (A230, 101r) i *contraprotestar* (A161, 437r; A 190, 293r), “Per ço que disent y protesta de tot lo que li és lícit y permés protestar [...], requerint que del present dissentiment y protesta se li’n rebés acte. E

¹³ El DECat (V, 202) es limita a recollir el mot. El DIEC i el DNV l’apliquen també només a l’antic oficial de la Generalitat Valenciana encarregat de regir (o intervenir) els llibres de comptes; en canvi, en el DDLC també es registra amb el sentit de ‘registre en el qual un oficial de l’antiga Generalitat de València s’encarregava d’intervenir els comptes’.

¹⁴ Igualment, el 8 de març de 1790 apareix el càrrec de *contrallibre* en la documentació de la séquia de Marxena d’Elx, com a encarregat de dur la comptabilitat de la comunitat de regants i del dipositari (Riquelme Sellés, 2011: 169).

¹⁵ En els manuals de consells s’expliquen per un procés metonímic similar, a partir de l’instrument característic, els oficis *atambor* (A135, 845v; A190, 56v), *trompeta* (A135, 44v, 67v) i *agulla* (A190, 128r) o *agulla del portal* (A204, 354v).

dits señors jurats, comendatari de racional y síndich digueren que *contraprotestaven* y que donarien per escrit lo protest, y que no se'l liuràs còpia sens inserta de son *contraprotest*, y que volien ser los últims en protestar” (A190, 295r),¹⁶ per referència a una rèplica o protesta davant una anterior protesta juridicoadministrativa que es considera il·legítima. Tant el protest com el contraprotest podien expressar-se oralment o per escrit. El DCVB i el DECat (VIII, 468) registren *protest* i *protestar*, documentats ja en la llengua medieval, però no els derivats *contraprotest* i *contraprotestar*, encara que el DCVB sí que recull el femení *contraprotesta* ‘protesta feta contra una altra’, que no documenta fins al segle XX. El DNV inclou *contraprotest*, però aplicat només a les lletres de canvi.

Contrascrit, a: “Lo conte *contrascrit* suma vint-y-cinch liures” (A161, 8v), fa referència a un text escrit abans, en el recto del full.¹⁷

Decretata ‘decret’: “per dos *decretates*, la una en lo negoci dels carboners, y l’altra en lo negoci de flexens, tres sous” (A135, Memorial 7 juliol 1608, 1), “y ab dites *decretates* y modificacions ser utilosos dits capítols [...], y que en dita conformitat es dehuen decretar” (A204, 286v). No registrat en els diccionaris catalans. Llatinisme.

Desclauquilla (A161, 242r), derivat de *clauquilla*,¹⁸ amb el prefix *des-* indicador d’acció contrària. La *desclauquilla* era “la abertura de ciertos fardos para verificación del contenido” que tenia lloc a la duana de València (cf. Lapeyre, 1982: 82). En el DAG (III, 45) es registra el verb *desclauquillar*.

Discorredor, en l’expressió *interessos discorredors*, que fa referència als interessos futurs, en un període temporal: “feta obligació per lo dit Bargadà de restituhir dites tres milia lliures juntament ab los *interessos discorredors* del primer mig any en avant” (A135, 536v), “y de pagar los *interessos discorredors* del primer mig any en avant” (id., 596v, 603v). Adjectiu no registrat en els diccionaris. Derivat de *discórrer* amb el sufix *-dor* (< TÖRIU), el qual forma adjectius verbals que expressen futuritat (cf. Moll, 2006: 260). Cf. “manà ab ells [...] se li pagàs tots los salaris y adeales discorreguts y *discorredors*” (1674) (Sans i Travé, 2003: 1146).

Emna. En finalitzar l’any de la seua gestió, el cap de taula de l’Almodí, que havia lliurat setmanalment al racional “les *emnes* de l’any de son offici” (A204, 58v), dites també “les *emnes* del dit Almodí” (A230, 238v), rebia per part del clavari comú, a través de la Taula de València, la remuneració de 25 lliures que li corresponia “per lo entrego de dites *emnes*” (A204, 58v), o, dit d’una altra manera, “per lo treball que ha sostengut en fer dites *emnes*” (A230, 238v). Cf. “sien donades y pagades a Cerafi Miquel, cavaller, cap de taula de l’Almodí de dita ciutat en lo any propassat vint-y-cinch lliures reals de València per les *empnes* que à fet dels forments de la ciutat que s donen als flaquers en lo any MDCII en MDCIII, com a cap de taula del dit Almodí” (A135, 79rv). Com es diu en els *Capítols del Quitament*, “que lo dit cap de taula no puga cobrar lo salari de vint-y-cinch liures que se li dona per lliurar les *emnes* sinó a la fi de l’any, ab provisió faedora per los jurats, precehint relació del regent lo libre de *emnes* de com li ha liurat totes les *emnes* eo certificatòries de aquell any” (1637, cap. LXV). La comptabilitat de les vendes del forment en l’Almodí es registrava en el *llibre d’emnes*: “Primerament [el sotsobrer de la fàbrica de Murs y Valls] posa en rebuda seixanta milia tres-cents trenta-set sous y quatre diners, los quals rebé del procehit de la taula de l’Almodí des de VII de març MDLXXXVII fins a VI de març MDLXXXVIII, com apar per lo *libre de emnes* del dit Almodí” (A135, 349r), o *libre de les emnes*, el qual es trobava en l’arxiu del racional: “en lo *libre de les emnes* de les vendes dels dits forments, que es porta en lo archiu del racional, se continue lo que pujarà lo procehit de dits forments de cascuna administració en cada semana, conforme la *emna* y certificatòria que donarà lo cap de taula de l’Almodí” (*Capítols del Quitament*, cap. LXII).¹⁹ Així, el 15 de gener de 1609 el llibrer de València Alexandre Martínez donà a Jeroni Baiarri, ajudant de racional, “un llibre de una mà de paper ab cubertes de pergami per a *emnes*” (A135, 586r). Per tant, les *emnes* devien ser una mena de certificats o *certificatòries* de

16 *Contraprotest* i *contraprotestar* es documenten també en el llibre de família dels Roig, del segle XVII (CIVAL).

17 Amb un sentit similar, *contrascrita* al segle XVI en la *Consueta* de la Seu de València (Martí, Serra, 2009: I, 235; II, 25), i *contrascrit*: “Dimarts, a VIII. En aquest dia lo *contrascrit* alt, micer Steve Salaverdenya [...], oý sentència de excomunicació” (1530) (CICA: “Generalitat” II, p. 403a, l. 35).

18 Sobre aquest mot, vegeu el DCVB i el DECat (II, 553).

19 El regent del llibre d’emnes estava obligat “cascuna semana que lo cap de taula de l’Almodí no li haurà liurat la *emna* de la semana antecedent notificar al dit racional com lo dit cap de taula no li haurà liurat la dita *emna* de la semana antecedent” (*Capítols del Quitament*, cap. LXIII).

les vendes setmanals de forment en l'Almodí que el cap de taula de l'Almodí havia de lliurar cada setmana al regent del llibre de les emnes, en l'arxiu del racional.

El mot no figura en els diccionaris històrics, però el trobem en alguns diccionaris i lèxics valencians del segle XIX. En Escrig (1851): “*emna* o *empna*. Estado, por resumen de las relaciones hechas por menor, etc.” Igualment, en EscLl, que segueix Escrig, si bé ubica les dues variants en entrades diferents, remetent de l'una a l'altra: “*Emna*. Estado, por resumen, etc. Lo mismo que *empna*. V. *estat*”, “*Empna*. Estado. Lo mismo que *emna*”, i en l'entrada *estat* en desenvolupa més la definició: “Resumen por partidas generales que resulta de las relaciones hechas por menor, y que ordinariamente se figura en una hoja de papel”. També el recull MGad: “*Emna*. Estado, resumen”, i “*Empna*. Estado. V. *Emna*”. Es troba també en la *Fraseologia per facilitar llegir i scriurer lo llemosí* de Josep d'Orga, que va romandre inèdita: “*fer emnes*. Liquidar” i “*fer les emnes*. Hacer los resúmenes” (Martí Mestre, 2000: 483, 487).

Favejar, és a dir, nomenar càrrecs per votació amb faves: “y asò sens haver-los de *favejar* ni votar” (A135, 60v), cf. “votant ab faves, elegiren y nomenaren les persones següents” (A135, 162r). Derivat de *fava*, amb el sufix verbalitzador *-ejar*. Es troba en el DNV i en el DDLC.

Franc: “per quant Joseph Pérez y Roca, ciutadà, ha representat que Antony de la Praye, ciutadà, deté y posehix una heretat en lo terme del loch de Alfafar dita Rabisancho, y que té interés de vendre-la [...], y que per estar en les marchals eo *franchs* de la present ciutat, necessita de llicència de aquella per a poder-o executar” (A190, 42v), “quaranta cafisades de terra campes viñes y morerals poch més o meñys y una cassa, que estan contigües cituades y possades en los *franchs* de les marjals de dita ciutat, en la partida de Rabisancho, les quals no es poden vendre, trasportar ni alienar sens presehí licència de la ciutat” (íd., 434v). L'ús de *franc* com a substantiu i amb aquest sentit no figura en el DCVB ni en el DECat. Es refereix a propietats de la ciutat de València, que no estaven subjectes a un senyoriu territorial, com ocorria en la jurisdicció de francs, marjals i extremals de la ciutat, on s'inclouïa la partida de Rabisancho d'Alfatar. Aquesta significació s'explica per un procés d'el·lipsi del nom per contigüïtat de mots, a partir d'una expressió com “terrenys francs”.

Grossejar: “Item, que ab cascun clavari general e particular de la dita ciutat vos regonexereu de compte gros e *grosejareu* almenys de quatre en quatre mesos” (A161, 50v; A190, 70v “*grosetjareu*”), és un dels capítols que hom llegia als nous racionals en el seu acte de jurament del càrrec.²⁰ Deu fer referència a l'acció de revisar o examinar el balanç econòmic, el “compte gros,” el racional amb els clavaris.²¹ En el DCVB, *grossejar* ‘esser més tost gros’, sense documentació, com tampoc no s'acompanya de documentació, ni de cap definició, en el DECat (IV, 677). Derivat de l'adjectiu *gros*, amb el sufix verbalitzador *-ejar*.

Inserta, és a dir, inserció: “lo qual jurament feu en la forma acostumada, ab *incerta* del capítol de la taula” (A135, 9r), “e dits señors jurats, comendatari de racional y síndich digueren que contraprotestaven y que donarien per escrit lo protest y que no se'n liuràs còpia sens *inserta* de son contraprotest” (A190, 295r), cf. “y el procés, jutjat ab *inserta* de contes, el tinch en mon poder” (CIVAL, llibre de família dels Roig, p. 243). En el DCVB i en el DECat (III, 150) es registra el verb *insertar* ‘inserir en un escrit’ (DCVB) i l'adjectiu *insert*, *-a* ‘inserir’, tots dos amb documentació medieval.²² El DIEC no recull aquests mots, però sí el DDLC, que inclou *insertar* com a sinònim d'*inserir*, amb diverses accepcions. En el DNV es registra només el substantiu *insert* com a mot modern del llenguatge cinematogràfic. Però en cap d'aquests diccionaris no es recull el substantiu *inserta*.

Justiciatge, per referència a l'ofici o càrrec de justícia: “per mort de Buluciano Rams, notari, justícia de trescents sous que era en lo corrent any de la present ciutat, no y ha qui administre dit offici, y sia presís per a administrar justícia fer extracció de una de les persones insaculades per a dit *justiciatge* de 300 sous per a lo

²⁰ El racional era el responsable del control i la inspecció de la comptabilitat municipal que feien els clavaris i altres administradors; era, per tant, l'encarregat de revisar els comptes presentats pels oficials municipals que administraven els béns del Consell Municipal (veg. Tolosa, Vercher, 2007: 31-34).

²¹ En els *Capítols del Quitament* es llig “que dins un mes après que serà finit lo temps de la cobrança de les consignacions de tots los clavaris e administradors de dita ciutat, lo dit racional, ultra del que ja és obligat per lo jurament que té prestat, haja e sia obligat de *grosejar* y fer balancejar lo compte dels dits clavaris e administradors” (1637, cap. LXIX).

²² Segons el DCVB, l'adjectiu *insert*, *-a* prové del llatí INSERTUM, i el verb *insertar* seria derivat d'*insert*. En canvi, en el DCECH (II, 501) es considera el castellà *insertar*, procedent del llatí tardà INSERTARE, freqüentatiu d'INSERERE.

restant de l'any 1673" (A204, 268r), en aquest cas referit al justícia de tres-cents sous. Mot no registrat en els diccionaris. Derivat de *justícia* amb el sufix *-atge*, indicador de professió o ofici.

Ordenata: "A 7, *ordenata* contra Sueca davant lo visitador sobre els moltons de Rovira" (A161, 98v), "als advocats de la present ciutat per los treballs que han sostengut y *ordenates* que han fet en lo corrent quadrimestre que finirà en 22 del present" (A190, 66r), "a Francisco Inglada, notari, dihuit lliures per les *ordenates* que ha escrit dels processos de la ciutat y altres que se han ofert en la casa del Dr. Joseph Llop, altre dels advocats de la Sala" (A204, 305v), eren escrits de caràcter jurídic i judicial. Llatinisme. La *e* deu explicar-se per analogia d'*orde*, *ordenar* o com a evolució popular de la *ī* d'ORDĪNARE. No registrat en els diccionaris catalans. El documentem també, encara que més rarament, sota la variant *ordinata* (A161, 96r, 512r).

Polisser (dels forments): "Certifique yo, Pere Soler, *polizer dels forments* de la ciutat, que han assistit personalment Jasinto Sadorní y Diego Castells, verguers, en fer anar carros y jarions a les sijes de Burjasot a tirar lo forment de dites sijes a València de la haministratió de Miquel Tafalla, ciutadà, les dietes següents" (A161, 405r), "Pere Soler, *polizer*" (id., 370), segurament és un derivat de *pòlissa*, en relació amb les *pòlices de venda* del forment (id., 416v). El polisser devia ser l'encarregat d'aquestes pòlisses.

Recisa: "lo qual preu ajustat en la sissa y *resissa* de les carns, staria la carn a raó de tres sous y onse diners per lliura, y axí estaria molt cara per al poble" (A135, 812r), "per totes les sisses que estan imposades en les carns, així per la sissa vella dels porchs que es maten per a casolans com per la sissa, *resissa* y nova sissa de la fàbrica del riu de les carns de moltó y altres que es mataran en dit loch" (A161, 562r).

Era un nou impost sobre la carn, que se sumava a la cisa preexistent. Mot derivat de *cisa*, amb el prefix reiteratiu *re-*. En el DCVB, amb un sentit diferent, *recisa* 'acció i efecte de recisar', i *recisar* 'reduir, minvar d'una quantitat, i sobretot de les despeses', que recull a Menorca, sense documentació, com a derivat de *cisar*. Així mateix, en el DECat (VII, 176) es registren *recisar* i *recisa* procedents del DCVB, però segons aquest diccionari resultarien de *RECISALIA, origen també de *recialla*.

Alguns diccionaris catalans del segle XIX registren *resisa* com un impost, però amb un sentit diferent, i amb el mateix sentit, i pràcticament amb les mateixes paraules, en alguns casos traduïdes, que figuren en el DRAE, d'on degueren traure la definició. Ho trobem per primera vegada en el DLC de Labèrnia: "la octava part que's trau de la altra octava que en lo vi, vinagre y oli se habia cobrat per lo dret de la sisa", i, d'una manera similar es registra en EscLl.

Revisura: "lo qual respon que ha demanat *revissura* als illustres señors jurats" (A204, 42r), del forment que en una primera visura els metges havien desestimat per al consum humà, "expers nomenats per la ciutat per a visurar y veur dos partides de forment de Tabarca [...], per causa de haver demanat *revisura* de dit forment lo dit Valera, ha ocasió de que la que feren Joseph Querol y Jaume Llinàs, vehedors de son ofici, del dit forment, en 8 dels presents, no havien trobat rebedor lo dit forment, per estar calen, picat y tenir olor" (id., 357r). Fa referència a una segona inspecció o visura, en aquest cas del forment. El DCVB registra *revisurar* 'revisar, regonéixer' al Rosselló, el Conflent i la Garrotxa, sense documentació, però no el substantiu *revisura*.²³ Mot derivat de *visura* amb el prefix iteratiu o repetitiu *re-*.

Sobresequier: "consta que lo camí asegador que té Valero Martínez, llaurador de Rusafa, en la partida del Franch [...], té pus de sexanta pams de ample, per ço [els jurats] consellen lo clam posat per Torralba, *sobresequier* de les marjals, contra lo dit Valero Martínez" (A135, 899v). En el DCVB, *sots-sequier* 'sequier segon', documentat al segle XIV; igualment, en el DECat (VII, 831) es recull *sots-sequier* 'sequier segon', així com *sobre-sequiatge* (1961), però no *sobresequier*. Amb tot, el mot *sobresequier* era ja conegut al segle XIII, com es pot llegir en el *Llibre de la Cort del justícia de València* (CIVAL, p. 802, 803). Esquilache i Guinot (2014) diuen que el càrrec de *sobresequier*, de designació reial, va existir a València al segle XIII, creat probablement al voltant dels anys setanta, la funció del qual seria controlar la irrigació, amb poder per damunt dels sequiers, com ocorria també aleshores a Múrcia i Oriola amb el *sobrecequiero*,²⁴ i potser

²³ Igualment, en el DECat i en el DDLC es registra *revisurar* però no *revisura*.

²⁴ Aquests historiadors creuen que tant el *sobresequier* (i el *sobrecequiero* o *sobrecequiero* murcià) com l'antic *sabassèquies* o *sabassequier* són "dues formes lingüístiques diferents d'adaptar de l'àrab el nom d'un únic càrrec, amb unes mateixes funcions,

per influència del model murcià, fins que a València seria derogat el 1283, per voluntat de la ciutat.²⁵ Els mateixos autors informen que a Castelló també hi hagué un *sobresequier*, almenys al voltant de 1279, i creuen probable que la introducció d'aquest càrrec “fos generalitzada a totes les viles reials”.²⁶

Però així com el *sabassèquia* en segles posteriors en alguns llocs va designar càrrecs diferents, per sota del sequier (Esquilache i Guinot, 2014: 74), també el terme *sobresequier* sembla que va adquirir altres significats. De fet, a l'Horta de València el mot perviu en dates posteriors, com ho podem comprovar amb el text del manual de consells i amb altres de més tardans, encara que segurament amb atribucions diferents a les que tenia originàriament. En el *Reglamento que deberá observarse en la administración y distribución de las rentas de propios y arbitrios que disfruta la ilustre ciudad de Valencia* (1802: 43) es parla del *sobresequier* en aquests termes: “Veedor de francos. Para el veedor de francos y marjales, sobrecequero o encargado de las acequias y caminos azagadores y de las tierras marjales del término de la ciudad, [...] diez libras”. Veiem, per tant, que tenia unes funcions que trobem també en el “sobresequier de les marjals” descrit en el fragment del manual de consells.²⁷ D'altra banda, segons Peris Albentosa (2003), a Castelló de la Ribera, al segle XVIII, el *sobresequier* era un “subordinat auxiliar del sequier”.

Encara que no figura en els diccionaris normatius ni en el DDLC, com tampoc en els diccionaris valencians dels segles XVIII i XIX,²⁸ el mot *sobresequier* continua viu en l'actualitat en part del valencià. Reig (2015: 715-717) afirma que la paraula *sobresequier*, que defineix com “encarregat de distribuir l'aigua d'un riu o d'un naixement entre els diversos regants que en són beneficiaris”,²⁹ “és d'ús habitual en el parlar d'Alcoi, especialment en el de la zona rural”, i afegeix que “és (o ha sigut) pròpia d'una àmplia zona del valencià meridional”. Encara, dins del domini dels parlars valencians de base castellanoaragonesa, trobem *sobrezaiquero* ‘encargado de la limpieza y mantenimiento de las acequias’ a Jalance (Vall de Cofrents) (Poveda, Piera, 1997: 216), mot format sobre l'aragonesisme *zaica* ‘séquia’, viu també a aquella població.

Solta. Com documenten el DCVB i el DECat (VIII, 39), el substantiu *solta*, en termes legals i administratius, podia tenir el sentit de ‘resolució’, que el DCVB documenta l'any 1702, per referència a una resolució judicial, i el DECat el 1628, per relació al fet d'autoritzar un pagament, en tots dos casos en l'expressió *a solta de*. Aquesta fórmula, amb el segon valor, és corrent també en els manuals de consells, ex.: “provehexen que, dels diners qu'estan en la taula de València, en nom de dit Francisco March, síndich de la present ciutat, *a solta dels* señors jurats, per conte de la administració de les sisses [...] gire a Lluch Benet Derrés [...] de una part quatre mil y tres-centes lliures” (A135, 98v). En els manuals de consells és també habitual l'expressió *alçar la solta* amb el sentit d'autoritzar, de donar el vistiplau, a un pagament, ex.: “[Els jurats] provehixen que Joseph Mauro de Abalsiqueta, ciutadà, síndich de València, [...] gire per la Taula de València a Lorens Cabrera, impresor, seixanta lliures, cinch sous y quatre diners, a compliment de huitanta lliures que havia de haver per la impresió de les crides y cartells de les festes de la canonisació de sant Thomàs de Vilanueva, *alçant la solta* per a dit effecte” (A-190 532v).

que és el *ṣāhib al-sāqiya* andalusí, però “mentre és evident que els mots *sabaséquies* i *sabasequier* són producte de la fonetització o adaptació del terme àrab”, *sobresequier* seria “un neologisme introduït a les llengües romàniques per a referir-se a un oficial municipal que està per damunt dels sequiers” (2014: 74), i, en efecte, deu ser un derivat de *sequier* amb el prefix *sobre-*, de manera anàloga a altres mots, com *sobreatzembler*, *sobreguardià*, *sobrestant*.

25 Per la seua part, Hinojosa Montalvo (2002: 553) diu que a l'Horta de València el càrrec de *sobresequier* es va mantenir fins al segle XV.

26 A l'Horta de Xàtiva citen, l'any 1416, un plet entre un sequier i un *sobresequier* de la séquia de Rahana, a Rotglà (Esquilache i Guinot, 2014: 78). A Lleida hi ha també testimonis documentals de l'ofici de *sobresequier*, almenys als segles XIV, XV i XVI (Passola, 1997: 108, 122, 124).

27 Igualment, Ciscar Pallarés (2014: 209-210) troba que a València al segle XVII el peritatge i l'avaluació del dany produït en els camps de la marjal per part dels ramats els feia un llaurador, amb el càrrec de “sobrecequier” i “vehedor dels franchs de les marjals de la present ciutat”.

28 En la comèdia de Francesc Palanca i Roca *Secanistes de Bixquet o Al vell cararaba en ell* (Xàtiva, 1867) el personatge del Cosquerelles és *sobresequier*, i, segons es desprén de la lectura de l'obra, s'encarregava de perseguir i castigar les infraccions comeses en la séquia de la Vila, de Xàtiva: “QUICO: -Anem, vosté molt pot fer, / pos sen com és eixa fila / de la séquia de la Vila, / y vosté *sobresequier*... / COSQUERELLES: -En fi, Quico, saps com yo, / pos la ordenansa bé u resa, / que'l qu'embarrera una presa, / paga la pena..., y aló” (p. 49-50).

29 En el DGLV es defineix el *sobresequier* com “encarregat de revisar les séquies per a que ningú cometa infraccions furtant aigua, i que du la clau de pas per a obrir i tancar basses de rec”.

A més a més, trobem *solta* com a sinònim de *pòlissa*, és a dir, document per a autoritzar o ordenar un pagament, accepció no registrada en els diccionaris: “proveheixen que Batiste Ferrer, macherrer de la aduana que és estat en 1671 en 1672, entregue a Diego de Veo, macherrer al present en dita aduana, una pòlissa eo *solta* de quantitat de dos-centes cinquanta-huit lliures y sis sous, feta en 17 de abril 1668, a nom de Vicent Sanz, per conte de la veduria del rey nostre sr., la qual *solta* fonch entregada al dit Ferrer en 27 de maig 1672, y feta confessió per lo dit Veo de haver-la rebuda, se li prenga en conte al dit Ferrer la dita pòlissa al temps de la sua difinició” (A204, 355r).

Trastejar, referit al fet de debatre, negociar, conferenciar. El verb *trastejar* i el substantiu *trasteig*³⁰ en el manual de consells s’apliquen sovint als debats entre els jurats i entre els membres del Consell de la ciutat de València, ex.: “és precis nomene este insigne Concell General elets per a que, juntament ab [...] dits il·lustres señors jurats [...], *trastechen* lo modo en què es podrà executar lo contengut en dit memorial” (A204, 289r), “y ab la present dona poder als illustres señors jurats, racional, sýndich elets del abast per a que *trastechen* y discurren lo preu que es deu donar a les dites carns de cabrit y cordero” (A230, 216v), “Y havent ohit ses señories lo dit memorial, y conferit y *trastechat* sobre lo conferit en aquell” (A230, 161v), “y que havent-se tengut alguns *trasteigs* per ses señories sobre lo dit fet ha paregut convenient que...” (A161, 133v), però també, com en aquest cas, en relació amb altres persones: “y *havent-se trastejat* ab lo dit Cernesio diversos expedients per al asiento de dit negoci” (A161, 106r). Veiem que pot comportar-se com a verb transitiu (*trastejar [una cosa]*) i intransitiu, amb un complement de règim verbal (*trastejar [sobre una cosa]*). El DCVB i el DECat recullen el verb *trastejar* però no amb aquest sentit. Segons el DECat (VIII, 724-725), les diverses accepcions d’aquest verb partien del sentit nàutic que tenia en el seu origen.

3 Fraseologismes no registrats en el DCVB ni en el DECat

Donar pràctica (a un vaixell) i *donar (o denegar) la plàtica (a un vaixell)* ‘donar-li (o denegar-li) el permís, l’autorització per a poder desembarcar en un port’: “y considerat que lo morber del Grau de la mar de dita ciutat sempre ha acostumat ha entrar a visitar y regonéixer tots los veixells y barques que venen a la platja del Grau de la present ciutat y rebre les patents per a que dita ciutat examine si venen de parts infectes o no, y fet dit examen, *se’ls done o denegue la plàtica*” (A190, 291r), “sinó après de haver fet lo examen y *donada pràctica* per la ciutat” (íd.), als vaixells.

També, amb un sentit similar, *prendre la pràctica (a un vaixell)*: “moltes embarcacions donen fondo en dita placha en puestos distants al dit Grau, de forma que, si no és a cavall, [el morber] no pot fer la diligència de *pendre la pràctica* a dites barques, cosa tan important a la custòdia de la salut, majorment en la ocurrència present, que es té notícia que en la ciutat de Alger y costes de Berberia condix molt lo contachi” (A230, 140r).

La variant formal *plàtica* es troba també amb altres usos en A190, com a substantiu: “lo que dix sabrà per la experiència y *plàtica*, que té forments de trenta-dos anys a esta part” (424r), i com a adjectiu: “totes les persones *plàtiques* en administracions de carns” (395r), així com l’adjectiu *platicable* (395r). Coromines (DECat, VI, 772) es refereix a la variant castellana *platicar* ‘conversar’ i *plática* ‘conversa’, i afirma que en català fou introduïda pels predicadors castellans, “que li donaren el sentit de predicar o conversar amb unció religiosa”. Amb tot, veiem que també s’usa amb altres valors, i en el DCVB es documenta en una *Dança de la Mort* procedent d’un manuscrit del segle XV *plàtica* amb el sentit general d’‘aplicació de preceptes, regles, normes o d’allò que s’ha après, pensat o especulat’. Fonèticament, l’intercanvi entre les líquides *l* i *r* no és un fenomen rar en català (ex. *vaira* > *baila*, *sajorida* > *sajolida*, *tamboret* > *tubulet*), el pas de *r* a *l* precedit d’una oclusiva o fricativa és relativament freqüent en valencià (ex. *crossa* > *clossa*, *cruixir* > *cluixir*) (cf. PALDC I, 137; Veny, 2001: 224; Martines, 2000: 184-189), i la simplificació del grup culte *-ct-* és corrent en el llenguatge popular (ex. *dotor*, *retor*, i també *pràtic*).

Metre en bell ‘passar (un escrit) en net’: “y a Vicent Matheu, cavaller, quinze lliures, a compliment de trenta lliures que havia de haver per registrar y *metre en bell* lo sobredit compte” (A190, 95r). Com diu Coromines (DECat, V, 647), el verb *metre* des de la fi de l’edat mitjana entrà en decadència, i anà quedant reservat a

30 El DECat registra *trasteig* ‘diligència, pas’, procedent del DA_g (VIII, 118), que n’aportava un parell de testimonis de documents valencians sense identificar dels segles XVII i XVIII.

certs usos molt especials, com devia ser el cas d'aquesta expressió, afavorida pel caràcter conservador de la documentació administrativa.³¹

L'expressió *restar* (o *quedar*) *igual* (*un compte*) es diu quan el balanç entre el càrrec i el descàrrec d'un compte resulta equilibrat, ex.: “consta y apar lo dit Juan Álvarez, en dit nom de macharrer, haver rebut dos-centes cinquanta-cinch liures setze sous y un diner [...] e haver donat y pagat dos-centes cinquanta-cinch liures setze sous y un diner de dita moneda, enaixí que *resta yqual lo present compte*” (A161, 424v), “E vist e ben examinat lo dit compte y rahó una e moltes vegades ab totes les cautelles sufficients y nesesàries per ad aquell, e igualades les dates ab les rebudes [...], enaixí que *resta igual lo present compte*” (A190, 79v), “en descàrrech de les quals à donat en dates consemblant cantitat, ab què fet llegítim conte del càrrech ab lo descàrrech, *queda yqual lo present conte*” (A204, 45r). En A161 i A190 s'hi fa servir el verb *restar*, que en A204 ha estat substituït per *quedar*.

Per la seua part, l'expressió *igualar les dates ab les rebudes* s'usa en el sentit de fer balanç de les dates (les despeses) i les rebudes (els ingressos) en un compte. Després d'aquesta operació, hom pot *restar deutor* o *colector*, o bé, com hem vist més amunt, *restar igual el compte*: “enaixí que, *igualades les dates ab les rebudes*, resta deutor de quatre mil sis-centes trenta-nou liures, sis sous y quatre diners de dita moneda” (A190, 219v), “e *igualades les dates ab les rebudes*, consta y apar lo dit Blay Rius en dit nom haver rebut tres mil vint-y-cinch liures, huit sous y cinch diners, moneda reals de València, e haver pagat tres mil cinquanta-huit liures quinze sous, moneda reals de València, enaixí que, *igualades les dates ab les rebudes*, resta colector, per lo que sumen més les dates que les rebudes” (id., 284v).

Prendre suma de ‘sumar’: “que *prenen suma de* mil set-zentes huytanta-tres lliures, dihuyt sous y huyt diners” (A135, 630v). Es documenta ja des del segle XV (CICA: Epistolari Ilc, c. 50, l. 35; “Gandia” I, p. 224, l. 1; etc.), més rarament sense la preposició, *prendre suma* (“Gandia” I, p. 45, l. 38). Abans era més habitual amb els verbs *muntar* i *pujar*: *muntar en suma* (CICA: “Cocentaina” II, p. 904, l. 7; “Clams” II, p. 158, l. 26; etc.), *muntar a suma de* (CICA: “Manual” I, p. 231, l. 21; “Sueca”, p. 151, l. 10), *pujar en suma de* (CIVAL: *Llibre de la Cort del justícia de València*, p. 348).

Tenir respecte a ‘fer referència (a una cosa), concernir-hi, respectar-hi’: “la experiència ha mostrat ser dit libre de la negociació mol útils al bé públich y bon orde y regiment de dita ciutat, y que així mateix convé que en dit libre se continue tot lo que *té respecte a* la dita ciutat, sens exceptió alguna” (A135, 672r), “és cert que encara que (verbigràcia) en la jornada de huy no y haja en lo manual de la taula sinó una partida que *tinga respecte a* la ciutat, però per a trobar aquella ha de legir totes les demás fins arribar a la dita partida” (id., 698r), “ha vist que dit Pau Alfonso venia y ha vengut a casa de ell, testimoni, cascun dia de negoci, axí de ivern com de estiu, de molt matí y també algunes nits quan de dia no podia acabar de negociar y prenia totes les partides que *tenien respecte a* la negociació de la ciutat per qualsevol causa e rahó” (id., 699v).³² En el DCVB es recullen la locució adverbial *al respecte* i les locucions preposicionals *respecte a*, *al respecte de*, *en respecte de* i *al respecte de*, però no la locució verbal que trobem en el manual de consells. Igualment, en el DIEC, en el DNV i en el DDLC *respecte a* i *respecte de* ‘pel que fa a’.

Venir en la sort (d'una elecció) ‘resultar-hi elegit’: “Item, procehiren a fer elecció de procurador de miserables [...]. E *vingué en la sort de aquesta elecció* la parròchia de St Andreu e per aquella lo dit Onofre Fermat, notari” (A190, 74r), “feren elecció de dotze juristes, e de aquells procehiren a fer elecció, e *vingué en la sort de aquesta elecció*, ço és, per assessor del magnífich justícia criminal, lo doctor Luis Agramunt de Sisternes” (id., 323v).³³ En el DCVB, *caure* (i *tocar*) *la sort* (a o *sobre algú*). Al segle XV es documenta *venir la sort* (a o *sobre algú*) (CICA: “París”, f. 6r, l. 20; CIVAL: Sant Vicent Ferrer, *Quaresma*, p. 62).

31 En el DCCL es recull *metre en bell* com una expressió antiga. En textos administratiu de la segona meitat del segle XVI es documenta, amb un sentit similar, *posar* (*passar* i *traure*) *en bell* (CICA: “Corts”, p. 258, 264, 362, 378, 487). En un procés judicial d'Albalat de la Ribera, de 1631, *posar en bell lo arròs* (CICA: “Albalat” I, p. 112, l. 3).

32 En la *Capitulació y població de Bechí* (1611) es registra *haver respecte a*, amb un sentit similar: “que los dits vasalls y nous pobladors y sos successors *in perpetuum* sien tenguts y obligats anar a coure en lo forn o forns de dita vila, pagant lo dret acostumat, y comprar carn de la carniceria, y així mateix en lo que *ha respecte a* tenda, taverna, hostel, y flaqueria, pagant los drets acostumats” (CIVAL, p. 14).

33 Es documenta ja al segle XV, en un context similar: “Tantost lo dit Consell proceí a elecció de procuradors dels miserables de la dita ciutat a hun any primervinent per via de sort de redolins acostumada, e caech e *vench en la sort* d'aquesta *eleccio* la parròquia de Sent Lorenç” (1455) (CIVAL: *Història de la cultura valenciana*, II, p. 702).

4 Cloenda

Ens agradaria haver cridat l'atenció sobre l'interés de l'estudi lèxic, semàntic i fraseològic dels manuals de consells valencians i, en general, de l'abundant documentació juridicoadministrativa conservada en els nostres arxius.

Hem vist que la documentació del segle XVII, una època de la qual, des del punt de vista lingüístic, tradicionalment s'ha destacat sobretot la castellanització, pot aportar molt més que això, i que és una font necessària per a estudiar l'evolució de la llengua catalana fins als nostres dies.

Al llarg d'aquest treball s'han donat a conèixer veus i unitats fraseològiques relacionades amb l'àmbit juridicoadministratiu no registrades en els principals diccionaris històrics i etimològics. La major part d'aquests mots estan formats per derivació; també hi ha llatínismes, i algun mot d'origen poc clar (*emna*). Igualment, s'han recollit altres veus amb significats no registrats en aquests diccionaris (*assolar-se*, *camisa*, *contrallibre*, *franc*, *grossejar*, *recisa*, *solta*, *trastejar*).

Els documents de l'edat moderna permeten cobrir el buit existent entre el millor coneixement del lèxic medieval i les actuals aportacions dels estudis dialectològics, com veiem, per exemple, amb el substantiu *sobresequier*, del qual comprovem la continuïtat en valencià després de l'edat mitjana i com pot adquirir altres significats.

Es comprova que el DIEC, el DNV i el DDLC són un complement valuós dels diccionaris històrics, i recullen alguns mots i significats tradicionals no registrats en els primers (ex. *contrallibre*, *favejar*). Igualment, cal valorar els repertoris lèxics del segle XIX, no sempre prou aprofitats pels diccionaris històrics. Hem vist com hi ha mots no arrellegats en altres obres lexicogràfiques que es poden trobar en aquests (*emna*).

Referències bibliogràfiques

- Alibert, Louis. (2002). *Dictionnaire occitan-français selon les parlers languedocines*. Tolosa: Institut d'Etudes Occitanes.
- Anyó Garcia, Vicent. (2001). *El primer Manual de Consells de la ciutat de València (1306-1326)*. València: Ajuntament de València.
- Carreres Zacarés, Salvador. (1957). *La Taula de Cambis de Valencia 1408-1719*. València: Ajuntament de València.
- Casanova, Emili. (1986). Els estudis lingüístics sobre documentació administrativa d'èpoques diverses en el País Valencià. Dins Carles Duarte i Raimon Alamany (ed.), *Tradició i modernitat en el llenguatge administratiu* (p. 75-109). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- CICA: Torruella, Joan (dir.), Pérez Saldanya, Manuel, Martines, Josep. (2009). [Corpus Informatitzat del Català Antic](#) [Base de dades]. (Darrera consulta: gener de 2020.)
- Ciscar Pallarés, Eugenio. (2014). Los "clams" o pequeñas infracciones agrarias en la práctica judicial del Reino de Valencia (siglos XVI-XVIII). *Revista de Historia Moderna*, 32, 181-217.
- CIVAL: Acadèmia Valenciana de la Llengua: [Corpus Informatitzat del Valencià](#) [Base de dades]. (Darrera consulta: gener de 2020.)
- CORDE: Real Academia Española. [Corpus diacrónico del español \(CORDE\)](#) [Base de dades]. (Darrera consulta: gener de 2020.)
- DAF: Greimas, Algirdas J. (2012). *Le dictionnaire de l'ancien français*. París: Larousse.
- DAg: *Diccionari Aguiló* (toms 1-8). (1915-1934). Barcelona: IEC.

- DCCL: Esteve, Joaquim, Belvitges, Josep, i Juglà, Antoni. (1803-05). *Diccionario catalán-castellano-latino* (vol. 1-2). Barcelona: Tecla Pla.
- DCECH: Coromines, Joan. (1980-1991). *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (vol. 1-6). Madrid: Gredos.
- DCVB: Alcover, Antoni M., Moll, i Francesc de B. (1988). *Diccionari català-valencià-balear* (vol. 1-10). Palma de Mallorca: Moll.
- DDL: [Diccionari descriptiu de la llengua catalana](#) [Base de dades]. IEC. (Darrera consulta: gener de 2020.)
- DE. Bruguera, Jordi. (2006). *Diccionari etimològic*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DECat: Coromines, Joan. (1988-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (vol. 1-10). Barcelona: Curial.
- DEM: Mora, Josep, i Rabella, Joan A. (1999). *Diccionari etimològic manual*. Barcelona: Edicions 62.
- DGLV: López Verdejo, Voro. (2010). *Diccionari general de la llengua valenciana*. València: RACV.
- DLC: Labèrnia, Pere. (1839-1840). *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana y llatina* (vol. 1-2). Barcelona: Hereus de la V. Pla.
- DLP: *Dicionário da Língua Portuguesa*. (2012). Porto: Porto Editora.
- DUVC: Ginebra, Jordi, i Montserrat, Anna. (2009). *Diccionari d'ús dels verbs catalans*. Barcelona: Educaula.
- Escrig, Josep. (1851). *Diccionario valenciano-castellano*. València: J. Ferrer de Orga.
- EscLI: Escrig, Josep, i Lombart, Constantí. (1887). *Diccionario valenciano-castellano*. València: Pascual Aguilar.
- Esquilache, Ferran, i Guinot, Enric. (2014). La gestió tècnica de la irrigació en les hortes històriques valencianes, dels orígens a la desaparició (segles XIII-XVII). *Millars*, 37.4, 59-99.
- FEW: Von Wartburg, Walther. [Französisches Etymologisches Wörterbuch](#). (Darrera consulta: gener de 2020.)
- Hinojosa Montalvo, José. (2002). *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia* (vol. III). València: Generalitat Valenciana.
- Lapeyre, Henri. (1982). *La Taula de Cambis*. València: Del Cenia al Segura.
- Levy, Emil. (1991). *Petit dictionnaire provençal-français*. Raphèle-lès-Arles: Culture Provençale et Méridionale Marcel Petit.
- Llop, Josep. (1675). *De la institució, govern polítich y jurídic, costums y observàncies de la fàbrica vella dita de Murs e Valls y nova dita del Riu*. València: Gerónimo Vilagrasa.
- Martí Mestre, Joaquim. (1992). [Unes ordenances del càrrec de sots-sagristà de la Seu de València dels segles XVI i XVII. Edició i notes lingüístiques](#). *Revista de Llengua i Dret*, 18, 25-66.
- Martí Mestre, Joaquim. (2000). La fraseologia per facilitar llegir i scriurer lo llemosí de Josep d'Orga i Pinyana. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 75, 467-509.
- Martí Mestre, Joaquim, i Serra Estellés, Xavier. (2009). *La Consueta de la Seu de València dels segles XVI-XVII* (vol. 1-2). València: Facultat de Teologia San Vicente Ferrer.
- MGad: Martí Gadea, Joaquim. (1891). *Diccionario valenciano-castellano*. València: José Canales Romà.
- Martines, Josep. (2000). *El valencià del segle XIX*. València / Barcelona: IIFV / PAM.

- Mayordomo García-Chicote, Francisco. (2002). *La Taula de Canvis*. València: PUV.
- Moll, Francesc de B. (2006). *Gramàtica històrica catalana*. València: PUV.
- PALDC: Veny, Joan. (2008-2015). *Petit atlas lingüístic del domini català* (vol. 1-5) [en curs de publicació]. Barcelona: IEC.
- Passola Tejedor, Antoni. (1997). *Oligarquia i poder a la Lleida dels Àustria*. Lleida: Pagès Editors.
- Peris Albentosa, Tomàs. (2003). *La gestió hidràulica en la sèquia d'Escalona (1605-1993)*. Alcàntera: Ajuntament de Castelló de la Ribera.
- Poveda, José Vicente, i Piera, Salud. (1997). "A tranchas marranchas". *El habla tradicional de Jalance*. Jalance: Ayuntamiento de Jalance.
- Reglamento que deberá observarse en la administración y distribución de las rentas de propios y arbitrios que disfruta la ilustre ciudad de Valencia*. (1802). València: Benito Monfort.
- Reig, Eugeni S. (2015). *El valencià de sempre*. Alzira: Bromera.
- Riquelme Sellés, María José. (2011). Els papers de la sèquia de Marxena. *La Rella*, 24, 163-182.
- Rubio Vela, Agustín. (1995). *L'escribania municipal de València als segles XIV i XCV: burocràcia, política i cultura*. València: Generalitat Valenciana.
- Rubio Vela, Agustín. (1998). *Epistolari de la València medieval (II)*. València / Barcelona: IIFV / PAM.
- Rubio Vela, Agustín. (2003). *Epistolari de la València medieval (I)*. València / Barcelona: IIFV / PAM.
- Salvador, Emilia. (1974). *Cortes valencianes del reinado de Felipe II*. València: Universitat de València.
- Sans i Travé, Josep Maria (dir.) (2003). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* (vol. VIII). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Tolosa, Luisa, i Vercher, Salvador. (2007). *La Taula de Canvis de València*. València: Ajuntament de València.
- Veny, Joan. (2001). *Llengua i entorn natural*. Barcelona: Edicions 62.